

Відродження
міжнародний фонд
INTERNATIONAL RENAISSANCE FOUNDATION

Центральний інститут
післядипломної педагогічної освіти АПН України
Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»
Проект «Впровадження інклюзивної освіти в Україні»

навчально-методичний посібник
для керівників загальноосвітніх
навчальних закладів

ІНКЛЮЗИВНА ШКОЛА: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

К І Ї В – 2 0 0 7

УДК 376.01
ББК 74.3
І-65

*Рекомендовано Науково-методичною радою
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України
(протокол №4 від 26 грудня 2007)*

Рецензенти:

Олійник В. В. — доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України;
Засенко В. В. — доктор педагогічних наук,
член-кореспондент АПН України.

Видання здійснено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»
в рамках реалізації проекту
«Впровадження інклюзивної освіти в Україні»
(проект № 2700941)

*Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена
в будь-якому вигляді та будь-якими засобами без попередньої згоди
Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»*

Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол. авторів: Колупасва А. А., Софій Н. З., Найдю Ю. М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л. І., — К.: 2007. — 128 с.

ISBN 978-966-8217-43-2

Навчально-методичний посібник висвітлює особливості організації та управління інклюзивною школою, відомості щодо становлення міжнародної та вітчизняної моделі інклюзивної освіти, зарубіжний досвід та практичні поради стосовно адаптацій та модифікацій навчального середовища, налагодження співпраці між школою і батьками, школою і фахівцями для забезпечення потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. Вперше подано рекомендації щодо адаптацій та модифікацій навчального середовища на рівні школи, застосування практики відстоювання інтересів дітей на інклюзивну освіту керівниками загальноосвітніх закладів.

Адресовано керівникам загальноосвітніх закладів, методичним, науково-педагогічним та науковим працівникам, слухачам курсів підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів освіти, представникам батьківських та інших громадських організацій.

УДК 376.01
ББК 74.3

ISBN 978-966-8217-43-2

© Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2007

ЗМІСТ

Передмова	4
Вступ	6
Розділ I. Інклюзивна освіта в педагогіці і практиці діяльності школи	
1.1. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти	9
1.2. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи	17
1.3. Інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір в Україні	29
<i>Використана література</i>	37
Розділ II. Організація діяльності інклюзивної школи	
2.1. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу	40
2.2. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку	44
2.3. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної школи	50
<i>Використана література</i>	51
Розділ III. Особливості управління інклюзивною школою	
3.1. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій	53
3.2. Застосування успішних стратегій адміністративної роботи	59
3.3. Здійснення процесу оцінки та розробки індивідуального навчального плану	68
3.4. Взаємодія школи та психолого-медико-педагогічної консультації ..	79
3.5. Налагодження партнерських стосунків з родинами	82
<i>Використана література</i>	90
Розділ IV. Методичні рекомендації щодо реалізації моделі інклюзивної школи	
4.1. Створення й реалізація моделі інклюзивної школи	93
4.2. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання.	97
4.3. Формування позитивного ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку	109
4.4. Застосування практики відстоювання інтересів дітей на інклюзивну освіту (з досвіду роботи)	114
<i>Використана література</i>	122
Термінологічний словник	123
Перелік рекомендованої літератури	126

Передмова

Сучасною світовою тенденцією є прагнення до реінституціоналізації та забезпечення доступності усіх ресурсів суспільства для осіб з особливими потребами. Продовжує формуватися і впроваджуватися нова культурна й освітня норма — створення умов для активної участі у житті суспільства для усіх громадян, включаючи людей фізично й інтелектуально неповносправних, що й фіксує міжнародне законодавство на рівні ООН.

У процесі демократизації українського суспільства неабиякого поширення набувають ідеї гуманізації освіти й пріоритетів особистості. На зміну державоцентристській освітній системі, в якій головна мета визначалася як формування особистості за певними еталонами і підпорядкування власних інтересів державним, а основною ознакою була жорстка регламентація навчального процесу, приходиться так звана дітоцентристська система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

Визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилює увагу до проблем дітей, котрі мають ті чи інші відхилення в розвитку, зумовило необхідність розробки цілеспрямованих дій держави для створення найсприятливіших умов для забезпечення їхньої самоактуалізації, активної участі в системі сучасних суспільних відносин. Проте, сьогодні спостерігається ситуація, коли права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття освіти, соціальну інтеграцію та ін. лише декларуються за відсутності механізмів їх реалізації та недостатнього знання інших ефективних практик навчання. Для дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків вибір, який гарантується українським законодавством, є достатньо обмеженим — спеціальні школи-інтернати та навчально-реабілітаційні центри, де за відомих позитивів є й суттєві недоліки, як-то: відірваність дитини від сім'ї, широких соціальних контактів, обмеженість кола міжособистісної взаємодії, не завжди якісний соціально-освітній рівень, зниження конкурентоспроможності на ринку праці тощо. Практика свідчить — після закінчення школи-інтернату значна частина дітей виявляється непристосованою до соціального середовища, а інтелектуальний потенціал випускників використовується недостатньо.

У сучасному світі дедалі більшого розвитку набуває інклюзивна модель освіти — модель, що пов'язана з дотриманням прав людини. Інклюзивна освіта базується на соціальній моделі розуміння інвалідності, яка на протилугу медичній моделі, розглядає ваду здоров'я як соціальну

проблему, а не як характеристику особистості, оскільки вона (проблема) зумовлена непристосованістю оточення, включаючи ставлення до людей з особливими потребами, архітектурну безбар'єрність та ін. Така модель спрямована на зміни в суспільстві таким чином, щоб воно забезпечувало рівну участь громадян у реалізації своїх прав і надавало їм таку можливість.

У 90-х роках ХХ ст. активізувався рух зі створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі, який був ініційований батьками таких дітей та недержавними організаціями. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», як недержавна освітня організація, реалізує програму «Інклюзивна освіта» з 1996 р. За цей час спільно з Інститутом спеціальної педагогіки АПН України та за підтримки Міністерства освіти і науки України започатковано науково-педагогічну експериментальну програму, проведено низку досліджень з питань інклюзивної освіти, відповідну підготовку педагогів для роботи в умовах загальноосвітньої школи з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку, створено ресурсні центри, на базі яких батьки, представники громадських організацій та інші зацікавлені особи можуть отримати консультації з питань освіти, соціальної адаптації цієї категорії дітей та ін.

Усі ці позитивні зміни, досягнуті за цей час, були б неможливими без глибокого розуміння педагогами та батьками переваг інклюзивної освіти, без відданої праці педагогів, без підтримки дирекції шкіл і місцевих відділів/управлінь освіти, без підтримки донорських організацій.

Основними завданнями Міжнародного фонду «Відродження» є сприяння становленню відкритого демократичного суспільства в Україні. Основними характеристиками відкритого суспільства (термін філософа Карла Поппера) є верховенство права, демократично обрана влада, інститути громадянського суспільства, захист прав меншин. Проекти Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», спрямовані на захист прав дітей з особливими потребами і підтримані МФВ, є свідченням такої діяльності.

Метою проекту «Впровадження інклюзивної освіти в Україні», що впроваджується ВФ «Крок за кроком» за підтримки МФВ, є формування позитивної, компетентної думки громадськості та фахівців щодо переваг інклюзивної освіти. Основні напрями діяльності проекту: 1) робота з представниками засобів масової інформації; 2) робота з представниками психолого-медико-педагогічних консультацій та 3) підготовка керівників загальноосвітніх закладів до створення умов для навчання дітей з особливими потребами. Роль керівників у розвитку інклюзивної школи є критичною. Адже саме від них залежить виявлення очікувань батьків щодо освіти, яку вони прагнуть забезпечити своїм дітям, підтримка педагогів, які працюють в інклюзивних класах, створення позитивної навчальної атмосфери у школі, де відмінності між дітьми враховують, поважають і розглядають як цінний досвід, захист та відстоювання прав дітей на освіту та багато інших питань. Важливим партнером у реалізації цього напрямку проекту є Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, де з 2008 р. керівники загальноосвітніх шкіл України зможуть пройти навчання за курсом «Інклюзивна освіта».

Освітнянин Марк Генсон зазначав: «Найкраща формула для впровадження нововведень — це ідея, ініціатива та кілька друзів». Віримо, що керівники загальноосвітніх шкіл разом з педагогами та батьками є тією командою, яка може забезпечити краще навчання й успіх для всіх дітей. А цей посібник стане добрим помічником у цьому процесі.

Н

Навчально-методичний посібник «Інклюзивна школа: особливості організації та управління» розроблено у рамках проекту «Впровадження інклюзивної освіти в Україні», що впроваджується Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Метою проекту «Впровадження інклюзивної освіти в Україні» є формування позитивної, компетентної думки громадськості та фахівців щодо переваг інклюзивної освіти. Основні напрями діяльності проекту: 1) робота з представниками засобів масової інформації; 2) робота з представниками психолого-медико-педагогічних консультацій; 3) підготовка керівників загальноосвітніх закладів до створення умов для навчання дітей з особливими потребами. Важливим партнером у реалізації цього напряму проекту є Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, де з 2008 р. керівники загальноосвітніх шкіл України зможуть пройти навчання за курсом «Інклюзивна освіта».

Сьогодні в Україні вже напрацьовано перший досвід підготовки педагогів для роботи в умовах інклюзивного класу: через участь у тренінгах, що пропонуються ВФ «Крок за кроком» та іншими громадськими організаціями, участь у курсах, що проводяться на базі облас-

них Інститутів післядипломної педагогічної освіти у Львові, Білій Церкві (Київська область), Полтаві, Києві, Івано-Франківську, видання навчально-методичних матеріалів та ін. Проте, дуже мало уваги приділяється підготовці керівників загальноосвітніх закладів для розвитку інклюзивної моделі освіти.

Роль керівників у розвитку інклюзивної школи є критичною. Адже від них залежить налагодження успішної співпраці з батьками та фахівцями, підтримка педагогів, створення такого навчального середовища, у якому кожен учень може досягти успіху, де враховуються індивідуальні особливості кожної дитини, кожної сім'ї, а відмінності розглядаються як цінний досвід для розвитку компетентностей, що визначаються сучасними реаліями.

Саме з цією метою створено навчально-методичний посібник «Інклюзивна школа: особливості організації та управління» і навчальний курс для керівників шкіл, який має впроваджуватися у системі післядипломної педагогічної освіти.

Перший розділ посібника — «Інклюзивна освіта в педагогіці і практиці діяльності школи» — висвітлює основні відмінності між медичною моделлю розуміння інвалідності та сучасною соціальною моделлю, між поняттями «інтеграція» та «інклюзія», становлення та розвиток інклюзивної освіти як в Україні, так і в інших країнах, основні міжнародні документи, що підтримують інклюзивну модель освіти.

Другий розділ — «Організація діяльності інклюзивної школи» — містить опис загальних принципів здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу, приклади пристосувань шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку, специфіку психолого-педагогічного супроводу дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної школи.

Третій розділ — «Особливості управління інклюзивною школою» — розкриває специфіку управління інклюзивною школою, пов'язану із залученням і налагодженням ефективної співпраці між школою та батьками, школою та іншими фахівцями. Цей розділ також описує нові очікування щодо діяльності керівника і педагога, які працюють в інклюзивному навчальному середовищі.

Четвертий розділ «Методичні рекомендації щодо реалізації моделі інклюзивної школи» містить рекомендації стосовно оцінювання досягнень учнів з особливими потребами, створення командної співпраці, залучення учнів з особливими потребами до позакласної діяльності.

Сподіваємося, що посібник стане корисним не лише керівникам загальноосвітніх шкіл, а й усім, хто небайдужий до питань забезпечення прав дітей, де право на отримання якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами все ще залишається викликом для сучасної освіти України.

Ми будемо вдячні за зворотний зв'язок. Наша адреса:
Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»
Київ 01034, вул. Пушкінська 9, кв. 4
Електронна пошта: admin@ussf.kiev.ua